

А.И.Новгородов аатынан Остуолба сурун оскуолата

Абаҕас кылаас чааба

Тиэмэтэ: Федор Кузьмич Попов Сэбиэскэй Сойуус Дьоруойа,
саха чулуу уола

Толордо: кылаас салайааччыта
Павлова Анастасия Лазаревна

Остуолба – 2021с.

Тизмэтэ: Федор Кузьмич Попов Сэбиэскэй Сойуус Дьоруойа, саха чулуу уола

Сыала-сорууга: Федор Кузьмич Попов диэн кимин билибиннэри; сэрии кэмигэр туох хорсун быһыыны онорбутун билии, уорэтии; киниэхэ убаастабылы, ытыктабыллаах сыһыаны иитии.

Туьанар тэрил: проектор, экран уонна компьютер.

Уруок хаамыыта

1.Тэрээһин чааьа

_ Утуо кунунэн!

2.Уруокка коьутуу.

-Бугун биьиги Саха сириттэн биир бастакынан Сэбиэскэй Сойуус Дьоруойун аатын сукпут киьини кытта билсиэхпит. Киниэхэ анаан суруйбут хобоонноруттан биيري быьа тардан ааьан иьитиннэриэм.

Днепр тымныы долгуннарын
Туоруур саха уола,
Тула ууга бырдааттанар
Ардах буулдьа суола.

Туораан немец окуопатын
Кудэн табаан тэбэр,
Остоох уорэ куоппатын диэн
Кэрдэн кимэн киирэр.

Ахта остоох пулемета,
Олук кини тула.
Онно аргыый сыллан уомтэ
Саха туйгун уола.

Днепр тымныы долгуннарын
Кьыыл сэрии туоруур,
Остоох уорун бу самнаран
Конул суолун солуур.

- Бу хобоону кимиэхэ анаан суруйбутай? (Ф.К.Поповка)

- Ким суруйбутай? (И.Чабыл^ан «Герой Федор Попов туьунан ырыа»)

- 1941 сыллаахха бэс ыйын 22 кунугэр Фашисткай Германия Сэбиэскэй Сойууска уоран саба туьуутун утары А5а дойду уоттаах сэриитэ саьаламмыта. А5а дойду сэриитигэр суурбэттэн тахса саха буйуннара остооьу кытары хабыр хапсыьыыга холобур буолар хорсун быьыыны онорон Сэбиэскэй Сойуус Дьоруойун урдук аатын сукпуттэрэ. Саха норуотуттан бу албан ааты бастакынан Днепр орус уна биэрэгин босхолооьунна эр санаа холобурун кордорбут Федор Кузьмич Попов буолар.

Федор Кузьмич Попов (Слайд коруу)

1 слайд. Ахсынньы 8 күнүгэр 1921 с. Мэнэ Хангалас 2-с Баатара нэһилиэгэр Сыһаһалаах диэн алааска Кузьма Самсонович уонна Прасковья Константиновна Поповтарга уол оҕо төрөөбүт. Уолларын Федор диэн ааттаабыттар. Поповтар 7 оҕолоох эбиттэр, Федор 6-с оҕонон төрөөбүт. Аҕалара Кузьма Самсонович уолаттарын кыра эрдэхтэриттэн үлэбэ үөрэппит. Федя 7 сааһыттан аҕатын кытта булка, балыкка тэннэ илдьэ сылдьара, сайын от-бурдук үлэтигэр оҕус сиэттэрэрэ, от мустарара. Улахан уолаттара Дьогуор уонна Буотур хайы-уйэ ыал буолан туспа олороллоро.

1930 с. Федор 9 саастааҕар дьоно аах “Октябрь” холкуоска кирибиттэр. 9 сааһыттан ыла Суодэр сааскы ыһыттан, куьун бурдук астааһыныгар тийэ, аны колхоз үлэтигэр улахан дьону кытта тэннэ үлэлэхэрэ.

2 слайд. Федор оскуолаҕа 10 саастааҕар 1931 с. үөрэнэ кирибитэ. Үөрэнэр оскуолата кини олорор алааһыттан 7 км сиргэ баара. Сарсыарда харангаҕа туран оскуолатыгар сатыы барара, үөрэнэн бүттэбинэ эмиэ сатыы дьэтигэр кэлэрэ. Ол иһин Суодэр, үлэбэ- булка буьан-хатан, сурдээх сурэхтээх, бэйэтин кыанар, тулуурдаах, булгуруйбат модун санаалаах уол буола улааппыта.

Баатараҕа бастакы оскуола 1921 с сэтинньи 10 күнүгэр Көрдүгэн диэн сиргэ Л.Н. Неустроев диэн баай киһи дьэтигэр арыллыбыт. Манна Федор үөрэммитэ, оҕо сааһа ааспыта. Бу оскуола 1995 с дылы үлэлээбит. Онтон Герой Попов 75 сааһын көрсө сана таас оскуола тутуллубут. Федор Попов эт-хаан өттүнэнэн кыанар, дьулуурдаах, тулуурдаах уол буола улааппыт. Оскуолаҕа үөрэнэ да сылдьан ийэлээх аҕатыгар туох баар үлэбэ барытыгар көмөлөһөр эбит. Сайын холкуоска үлэтигэр сылдьара мас кэрдиитигэр, тийиитигэр, от үлэтигэр. Үлэ быһыгар оҕолору кытта күрэхтэхэллэрэ. Ордук сүүрүүгэ, харбааһынна, сахалыы көрүнгүргэ (ыстанаҕа, куобахха) тэннээбин булбата. 1936 с ийэлээх аҕата улаханник ыалдьан оскуолатын тохтотон үлэбэ барбыта.

3 слайд. 1942 с. бэс ыйын 24 күнүгэр Федор Поповка бэбиэскэ тийэн кэлбитэ. Убайыгар Буотургэ биригээдэтин дьыалатын туттаран баран, Суодэр сэриигэ аттаммыта. Ф.К.Попову дьоно сэриигэ атаарбыттара.

4 слайд. Торообут дойдутуттан араһан барарыгар, Суодэр бэйэтин туьунан ойдобунньук хаалларбыт: 3 м. урдуктээх тиит мастан “Кэриэс остоолбо”туруорбута.

5 слайд. Бастаан Молотов, кэлин Свердловскай уобалаһын Камышлов куорат таьыгар Алтайскай байыаннай лаабырга хайыбардыт-автоматчик буоларга уорэммитэ. Алтынньы 1 күнүгэр 1943 с. саллаат Федор Попов Глушец диэн дэриэбинэ аттыгар Днепр өрүһү биир бастакынан туораан тахсыбыт. Бу Киин фронт 61-с армиятын 81-с дивизиятын 3-с стрелковай полката сэриинэн кимэн кириитэ этэ.

6 слайд. Хорсун саллаат Федор Попов бастакынан Днепр өрүһү туораан тахсан илиинэн охсуһууга өстөөх 23 саллаатын уонна офицерын кырган, охсуһан, сүрүн күүс өрүһү туорууругар кыабы биэрбитэ. 1943 сыл алтынньы 3 кунун былаһын тухары, остоох артиллерия уонна авиация уоттара хаххалааһынынан, бииги орууу туораан тахсыбыт подразделениеларбытыгар баһыйар ахсааннаах кууһунэн 9 тогул хардары атаакаалабыта. Стрелковой рота тогуруйуллар куттала уоскээбитигэр Ф.К.Попов уоту аһа сыппыт позициятын уларыта охсон, автоматтаах уонна остоохтон былдыаан ылыллыбыт ручной пулеметтаах, хардары атаакалыыр пехота ойбос оттугэр киирбитэ уонна автомат, ручной пулемет уотунан атааканы тоттору охсубута, остоох 50- ча саллаатын, офицерын кырган атаакаалааччыларга улахан сутугу таһаарбыта.

Днепри туорааһын кэнниттэн саха нургун буйуна оссо хас да сууккаһа хорсундук сэриилэспитэ. Алтынньы 11 күнүгэр 1943 с. ыараханлык баһырбыта, итиэннэ алтынньы 13 күнүгэр сырдык тыһа быстыбыта.

7 слайд. Ф.К. Попов өлбүтүн кэннэ Майаһа телеграмма кэлбит: “Сэбиэскэй Сойуус Дьоруойун урдук аатын инэри” .

8 слайд. «11 Баатара нэбилиэгин «Саха – Герой Попов Федор Кузьмич» диэн танканы тутууга 56.000 солкуобайы хомуйбут улэйттэригэр Кыһыл Армия махталын уонна мин быраатты ыһэрдибин тиэрдин. Верховнай Кылаабынай командуюшай Сталин».

9 слайд. Билигин Сэбиэскэй Сойуус Дьоруойа Ф.К.Попов аатынан орто оскуолаһа , баай экспонаттардаах улахан музей, Суодэр кылгас гынан баран чаһылхай, албан ааттаах олоһун дьонно-сэргэгэ, эдэр колуонэһэ сэргии турар.

10 слайд. 2015 сыл бэс ыйын 19 күнүгэр Аллараа Бэстээххэ баар Кыһайы мемориальной комплексын хабыллар ортотугар сахалартан бастакы Сэбиэскэй Сойуус Дьоруойа Федор Кузьмич Поповка аналлаах пааматыннык туруоруллубута.

11 слайд. 1. Уорэммит оскуолатыгар Ф.К.Попов аата 1943-1944 уорэх дьылыгар инэриллибитэ.

2. «Октябрь» холкуос Дьоруой Попов аатын сукпутэ.

3. Дьокуускай, Майа, Баатара уулуссаларыгар оскуолаларыгар Дьоруой аата инэриллибитэ.

12 слайд. Килбиэннээх буйун уноһа Белорусскай ССР Гомельскай уобалаһынаагы Глушец дэриэбинэһэ быраатты ииннэ комуллэ сытар.

13 слайд. Сэтинньи ый бүтэһик күннэригэр Мэнэ Хангалас оскуолаларын 29 үөрэнээччитэ киэн туттар биир дойдулаахтарын, саха норуотуттан бастакынан Сэбиэскэй Сойуус Дьоруойа буолбут Федор Кузьмич Поповка анаммыг экскурсияһа сылдьан кэлбиттэр.. Дьокуускай–Москва–Гомель куораттарынан дьоруой суолун үөрэппиттэр.

Айаны Аллараа Бэстээх 1 №-дээх оскуола ОБЖ учуутала Гаян Александрович Харлампьев,
2 №-дээх оскуола устуоруйаҕа учуутала Нарыйа Алексеевна Дьячкова салайбыттар.

3. Бэйэ билиитин тургутуу

- Бэйэ билиитин биктэриинэ комотунэн тургутан коруохпут.

1. Ф.К.Попов хас сыллаахха уонна ханна торообутэй? (Мэнэ улууьун Баатара нэбилиэгэр 1921с торообутэ).

2. Суодэр ханнык алаастан сатыы сылдьан уорэммитэй? (Сынаьалаах алаастан)

3. Суодэр хас сааьыгар оскуолаттан уурайарга куьэллибитэй?(6-с кылаас)

4. Суодэр Попову ханнык колхоз биригэдьииринэн аныылларый? («Октябрь»)

5. Суодэр биригэдьиирдиир сылыгар хас саастаах этэй? (19 саас)

6. 1941 сыллаахха бэс ыйын 22 кунугэр Гитлер баьылыктаах фашисткай Германия Советскай Союзка сарсыарда хас чааска уоран сэриинэн саба туспутэй? (сарсыарда 4 чааска)

7. Суодэргэ хас сыллааха, ханнык ыйга бэбиэскэ кэлбитэй? (1942с бэс ыйын бутуутугэр)

8. Суодэр Пермь куорат аттыгар байыаннай уорэххэ сылдьыбыта. Ол сылдьан дьонугар туох диэн ис хобьонноох сурук суруйар этэй? («Автоматчик буоларга уорэнэбин, учугэй сэриийит буолуохпун багарабын уонна оннук буоларга кыьанабын»,- диирэ)

9. Суодэр Попов баар 3-с стрелковай ротата ханнык орууу туоруу охсор бирикээы ылбытай? (Днепр орууу)

10.Суодэр Попов олорун кэрэйбэккэ бастакылартан биирдэстэринэн ууга ыстаммыта уонна Днепр уна кытылыгар харбаан туораабыта, бастакынан остоох траншеятыгар ойон киирбитэ, автомат уотунан уонна илиинэн киирсиигэ остоох хас салаатын уонна офицерын сууьарбытай? (илиитинэн охсуьан 23 саллааты, офицеры ол кэннэ остоох ручной пулеметын былдьаан ылан эмиэ 50-ча саллааты, офицеры ытыалаан олорбутэ.)

11. Кырыктаах хардары атааканы тоттору охсуу кэмиггэр 1943с. алтынньы хаьыс кунугэр улаханньк бааьырбытай?(алтынньы 11 к.)

12. Хас сыллаахха Суодэр Кузьмич Попов тыына быстыбытай?(1943. Алтынньы 13 к.)

13. Хас м. урдуктээх тиит мастан “Кэриэс остоолбо” туруоран барбытай? (3м)

14. Ф.К.Поповка аналлаах таанкаба тоьо харчыны муспуттарай? (56.000 с.)

15. Сэбиэскэй Сойуус Дьоруойа буолбут Федор Кузьмич Поповка анаммыт экскурсияҕа хас уорэнэччи сылдьан кэлбитэй? (29 уорэнэччи)

4. Бэйэни сыаналананы

-Туох сананы биллигит?

- Ордук тугу собулээтигит?

Тумук. Уруогу маннык тылларынан тумуктуубун. Саха сирэ бэйэтин Дьоруойун уйэ-
саас тухары умнуо суоҕа!